

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

УДК 336.77

Ю. В. Жежерун, канд. екон. наук

О. М. Бартош, ст. викладач

Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Черкаси, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Ю. В. Жежерун, канд. екон. наук

О. М. Бартош, ст. преподаватель

Черкасский институт ГБУЗ «Университет банковского дела», г. Черкассы, Украина

ПЕРСПЕКТИВЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Yuliia Zhezherun, PhD in Economics

Olga Bartosh, Senior Lecturer

Cherkassy educational-scientific institute of the Banking University, Cherkassy, Ukraine

PERSPECTIVES FOR THE RESUMPTION OF THE BANK LENDING OF THE REAL ECONOMY

Відновлення кредитування реального сектору економіки відіграє ключову роль у зростанні конкурентоспроможності національної економіки. У статті досліджено особливості банківського кредитування реального сектору економіки в умовах економічної нестабільності. Проведено аналіз сучасного стану кредитування банками України реального сектору економіки. Розкрито взаємозв'язок між обсягами наданих банками кредитів, рівнем банківської ліквідності та фінансовими результатами діяльності вітчизняних підприємств. Виявлено причини, які переешкоджають банкам наращувати обсяги кредитування реального сектору економіки та негативно відображаються на їх кредитній активності, ускладнюють доступ вітчизняних підприємств до кредитних ресурсів у процесі фінансування виробничої діяльності. Проведено аналіз частки непрацюючих кредитів як однієї з ключових причин, що стримує відновлення кредитування. Це дозволило виявити ризики, реалізація яких переешкоджає банкам відновити кредитування. Досліджено перспективи активізації банківського кредитування реального сектору вітчизняної економіки та запропоновано заходи з його відновлення.

Ключові слова: банківське кредитування; реальний сектор економіки; нефінансові корпорації; домашні господарства; кредитний ризик; непрацюючі кредити; ліквідність банку.

Возобновление кредитования реального сектора экономики играет ключевую роль в росте конкурентоспособности национальной экономики. В статье исследованы особенности банковского кредитования реального сектора экономики в условиях экономической нестабильности. Проведен анализ современного состояния кредитования банками Украины реального сектора экономики. Раскрыта взаимосвязь между объемами предоставленных банками кредитов, уровнем банковской ликвидности и финансовыми результатами деятельности отечественных предприятий. Выявлены причины, которые препятствуют банкам наращивать объемы кредитования реального сектора экономики и негативно отражаются на их кредитной активности, затрудняют доступ отечественных предприятий к кредитным ресурсам в процессе финансирования производственной деятельности. Проведен анализ доли неработающих кредитов как одной из ключевых причин, которая сдерживает восстановление кредитования. Это позволило выявить риски, реализация которых препятствует банкам возобновить кредитование. Исследованы перспективы активизации банковского кредитования реального сектора отечественной экономики и предложены меры по его восстановлению.

Ключевые слова: банковское кредитование; реальный сектор экономики; нефинансовые корпорации; домашние хозяйства; кредитный риск; неработающие кредиты; ликвидность банка.

The renewal of the bank lending of the real sector of the economy plays a key role in increasing the competitiveness of the national economy. In this paper we research the peculiarities of the bank lending of the real economy in the conditions of economic instability. We analyze the current state of the lending by the Ukrainian banks and firstly pay attention to those credit services. It is revealed the relationship among the volumes of loans provided by banks, the level of bank liquidity and financial results of the domestic enterprises. We have revealed the reasons that hinder banks to increase lending of the real sector of the economy and in general negatively affect their lending activity, complicate the domestic enterprises access to credit resources for the production activity financing. It is analyzed the non-performing loans as one of the key factors that prevents bank lending renewal. The analysis of the above reasons has allowed to identify the risks that prevent banks from restoring lending. The prospects of activation of bank lending for the real sector of the national economy are investigated and measures for its resumption are proposed.

Key words: bank lending; real sector of the economy; non-financial corporations; households; credit risk; non-performing loans; bank liquidity.

Постановка проблеми. Економічна нестабільність останніх років негативно вплинула не лише на фінансовий, а й на реальний сектори економіки. На сучасному етапі реальний сектор економіки є базисом національних економік багатьох промислово роз-

винених країн, ключовою ланкою економіки держави, яка забезпечує її конкурентоспроможність. Підвищення ефективності вітчизняної економіки, забезпечення її сталого зростання в умовах економічної нестабільності неможливе без безперервного фінансування реального сектору економіки, основним джерелом якого є банківський кредит. За таких умов особливої уваги потребує виявлення перспектив відновлення банківського кредитування реального сектору економіки, що матиме позитивний вплив не лише на його розвиток, а й на інвестиційний процес загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років у науковій літературі дедалі активніше висвітлюються питання, пов'язані з кредитуванням реального сектору економіки. Зазначеним питанням присвячено наукові праці О. Волот, М. Борецького, Б. Данилишина, В. Дубровського, О. Маслак, І. Плisko, С. Рибалки, Н. Юрків та ін. Погляди науковців зводяться здебільшого до визначення сутності реального сектору економіки, дослідження джерел його фінансування, оцінки кредитного портфеля вітчизняних банків, визначення впливу кредитування на розвиток підприємств реального сектору економіки тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на ґрунтовні наукові праці вчених-економістів, в умовах економічної нестабільності особливої уваги потребують дослідження перспектив активізації банківського кредитування реального сектору вітчизняної економіки та розробка заходів з його відновлення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є комплексне дослідження сучасного стану та особливостей банківського кредитування реального сектору економіки, виявлення основних причин, що стримують процес його відновлення, а також розробка на цій основі заходів з їх нейтралізації.

Виклад основного матеріалу. За часів командно-адміністративної системи та вже в умовах незалежності України вважалося, що сукупний суспільний продукт і національний дохід держави створювалися тільки у виробничій сфері (сектор матеріального виробництва) та розраховувалися на її основі (до 1996 року). Втім, навіть і в сучасних дослідженнях можна відшукати праці, де до реального сектору економіки відносять лише виробничу сферу (причому, наприклад, без будівництва), оминаючи ринки товарів та послуг [6]. Таке трактування не є комплексним, оскільки сфера нефінансових послуг, торгівля також здійснюють свій внесок у валовий внутрішній продукт (далі – ВВП).

Як зазначає Н. Юрків, підставою для широкого розуміння реальної економіки (сектору) є створення (виробництво) валового національного продукту, концепція та методологія обчислення якого становила теоретичну основу системи національних рахунків, офіційно прийнятої ООН. У межах системи національних рахунків сформоване й поняття економічного виробництва, що містить всі види економічної діяльності, які враховуються у ВВП (ВНП), у тому числі тіньового характеру – як легальні, так і неформальні (заборонені). До реальної економіки зараховується матеріальне виробництво, торгівля і сфера нематеріальних послуг, посередницька діяльність банків і страхових установ, які здійснюють свій внесок у ВВП, до фінансового сектору відносяться всі операції господарюючих суб'єктів, пов'язані з придбанням фінансових зобов'язань і фінансових активів на спекулятивній основі [12, с. 161]. Ми вважаємо, що фінансові установи не є складовими реального сектору економіки, оскільки належать до фінансового сектору економіки.

Найбільш повним та зрозумілим є визначення реального сектору економіки О. Волот та І. Плisko: «один з секторів національної економіки, до якого входять суб'єкти господарювання, що безпосередньо створюють валову додану вартість та формують валовий внутрішній продукт і національний дохід, виробляючи матеріальні та нематеріальні товари та послуги, які не відносяться до фінансового сектору економіки» [2, с. 25]. Реальний сектор економіки забезпечує виробництво товарів і послуг, пропозицію та реалізацію на внутрішньому ринку, формує попит на товари (послуги) з метою особистого і виробничого споживання.

Тому надалі під час проведення розрахунків до реального сектору економіки буде-мо відносити домашні господарства та нефінансові корпорації (нефінансовий корпора-тивний сектор), що виробляють матеріальні та нематеріальні товари і послуги.

Оскільки реальний сектор економіки забезпечує зростання ВВП, необхідно проана-лізувати його динаміку протягом останніх років (2014 р. – II квартал 2017 р.), які харак-теризуються економічною нестабільністю. Так, у 2016 р. ВВП збільшився на 2,3 % та становив 2383,2 млрд грн (рис. 1). Дослідження динаміки за видами економічної діяль-ності показало, що зростання відбулось, переважно, за рахунок торгівлі, переробної промисловості та сільського господарства, зниження – за рахунок водопостачання, кан-алізації, поводження з відходами. Номінальний ВВП у II кварталі 2017 р. становив 657,0 млрд грн. Реальний ВВП порівняно з попереднім кварталом (з урахуванням се-зонного фактора) збільшився на 0,6 %, а порівняно з II кварталом 2016 р. – на 2,3 %. Ситуація у базових галузях дещо поліпшилась з кінця 2015 р., проте позитивна динамі-ка індексу виробництва базових галузей (далі – ІВБГ) у II кварталі 2017 р. на рівні 2,6 % у річному обчисленні є показником лише незначного відновлення економіки.

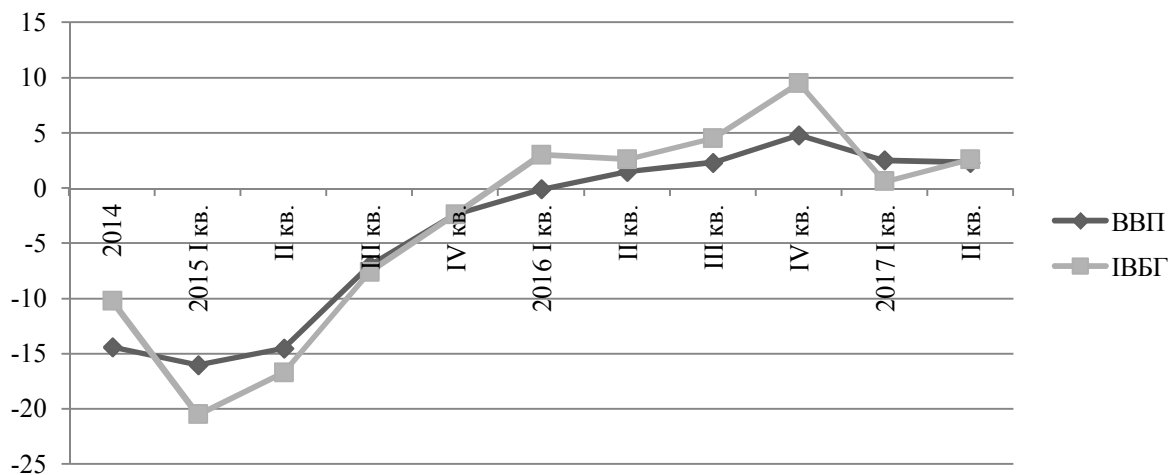

Рис. 1. Динаміка ІВБГ та реального ВВП протягом 2014 р. – II кв. 2017 р., у % до відповідного кварталу попереднього року

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [8], Національного банку України [9].

Огляд економічної літератури показав, що низьку активність банків щодо кредиту-вання реального сектору економіки пов'язують з низькою прибутковістю більшості підприємств та недостатньою ліквідністю банків.

Ключовою умовою ефективного функціонування підприємства є достатній рівень його прибутковості. Для підприємств реального сектору економіки 2014–2015 рр. були збитковими, сукупний збиток становив 582 502,6 млн грн та 361 927,5 млн грн відпо-відно. Найбільш збитковим видом економічної діяльності була промисловість. Ситуація поліпшилась з 2016 р., за результатами якого підприємства отримали незначний прибу-ток – 31 388 млн грн. У II кварталі 2017 р. частка прибуткових підприємств у загальній кількості становила лише 67,5 % (табл. 1).

Низька прибутковість підприємств реального сектору економіки, а в деяких випад-ках і збитковість, негативно впливають на оцінку кредитоспроможності та унеможли-вають отримання банківського кредиту.

Таблиця 1

*Фінансовий результат підприємств за видами економічної діяльності
протягом 2014 р. – II кв. 2017 р.*

Вид економічної діяльності	Фінансовий результат, млн грн			Фінансовий результат, млн грн	Частка прибут- кових підпри- ємств, %
	2014	2015	2016	II кв. 2017 р.	
Сільське, лісове та рибне гос- подарство	21 481,3	102 849,1	90 160,4	311,9	84,8
Промисловість	-178 730,9	-188 267,9	-29 096,1	60 827,8	67,6
Будівництво	-27 948,8	-25 861,9	-10 179,6	559,9	67,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засо- бів і мотоциклів	-133 219,4	-88 161,0	-4750,7	23962,6	75,6
Транспорт, складське госпо- дарство, поштова та кур'єрська діяльність	-22 591,6	-17847,8	7007,3	3667,7	56,4
Тимчасове розміщування й організація харчування	-6641,9	-6874,9	-1896,0	482,2	62,2
Інформація та телекомунікації	-17 137,1	-12 590,2	1785,9	6340,9	65,8
Операції з нерухомим майном	-105 425,7	-64 369,0	-41 200,6	3456,9	65,0
Професійна, наукова та техніч- на діяльність	-100 347,2	-48 656,0	25 036,8	27 936,4	65,8
Надання інших видів послуг	-13 955,3	-14 162,9	-7495,4	223	66,7
Усього	-582 502,6	-361 927,5	31 388,0	127 769,3	67,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [8].

За даними НБУ вітчизняні банки протягом 2014 р. – II кв. 2017 р. працювали в умовах структурного профіциту ліквідності (табл. 2). Так, упродовж досліджуваного періоду коефіцієнт миттєвої ліквідності перевищував нормативне значення в 3–4 рази, коефіцієнт поточної ліквідності – в 2–3 рази, коефіцієнт короткострокової ліквідності – в 1,5 рази. Тому можна зробити висновок, що низька кредитна активність банків не пов'язана з їх ліквідністю.

Таблиця 2

Нормативи ліквідності банків України станом на 01.01.2015–01.07.2017 рр.

Норматив	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.04.2017	01.07.2017
Миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	57,13	78,73	60,79	61,93	58,59
Поточної ліквідності (не менше 40 %)	79,91	79,98	102,14	115,54	106,61
Короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	86,14	92,87	92,09	95,76	94,95

Джерело: складено за даними Національного банку України [9].

Незважаючи на те, що протягом 2016 р. банківська система функціонувала в умовах значного надлишку ліквідності, збереження високих юридичних ризиків та значного боргового навантаження на бізнес відновлення кредитування залишалось слабким. Поступове відновлення довіри до банків, поживавлення економічної активності та поліпшення фінансових результатів підприємств сприяло поверненню до банківської системи депозитів у національній валюті та припиненню їх відпливу в іноземній [11, с. 47].

Стан реального сектору економіки і його співвідношення з фінансовою сферою визначають загальний характер розвитку національної економіки, її конкурентоспроможність. Банківське кредитування впливає на галузеву структуру економіки, оскільки здійснює перерозподіл тимчасово вільних ресурсів у найбільш прибуткові галузі.

Під банківським кредитуванням реального сектору економіки будемо розуміти процес надання банківського кредиту нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам, який включає в себе механізм реалізації кредитних відносин.

В. Дубровський зазначає, що зміна кредитної активності банків зумовлює адекватні зміни ділової активності суб'єктів господарювання, а покращення показників виробничої діяльності та рентабельності суб'єктів господарювання стимулюють покращення ефективності банківської діяльності через зниження кредитних ризиків та зменшення простроченої заборгованості [5].

Останніми роками участь банків у кредитуванні реального сектору економіки залишається низькою, кредити залучаються переважно на короткий термін на фінансування обігового капіталу. Протягом 2014–2015 рр. в Україні відбувся колапс кредитування. Залишки за кредитами у гривні скоротились на 168,9 млрд грн (до 433,8 млрд грн), в іноземній валюті – на 15,7 млрд \$ (до 22,8 млрд \$).

Оцінюючи модель кредитування, яка склалася в Україні на сьогодні, варто відзначити, що, на жаль, вона не відповідає задекларованим цілям довгострокового розвитку, оскільки спрямована переважно на споживання та підтримку поточної діяльності підприємств, а не на економічне зростання (частка кредитів банків у поточну діяльність коливається у межах 80 %). Для забезпечення переходу на інвестиційно-інноваційний шлях розвитку економіки уже сьогодні кредитна система має бути спрямована на підтримку інноваційної діяльності, вкладення основних довгострокових кредитних інвестицій у науку, високотехнологічні галузі, що стане підґрунтям у майбутньому для високих темпів економічного зростання [7].

За 2014–2015 рр. промислове виробництво впало на 21,8 %, зокрема й за рахунок недоступності кредитів.

Навіть з урахуванням ефекту обмінного курсу обсяги банківського кредитування станом на 01.01.2017 р. знизились на 3,5 %. Гривневі кредити корпоративному сектору за 2016 р. збільшилися на 71,8 млрд грн, або 21 %, а в іноземній валюті скоротилися на 4,5 млрд дол. США. Питома вага валютних кредитів корпоративному сектору в кредитному портфелі знизилася з 59 до 53 %. Кредитування домашніх господарств зменшилося як у гривні, так і в іноземній валюті у середньому на 10 %. Банки нарощували портфель державних цінних паперів [11, с. 47]. Такий стан пов'язують з розвитком негативних тенденцій на світових ринках капіталів, зменшенням вільної ліквідності банків, високою вартістю нових кредитів, посиленням вимог НБУ щодо оцінки кредитоспроможності клієнтів та якості забезпечення кредитів.

На кінець 2015 року співвідношення обсягу кредитів до ВВП, тобто фінансова глибина економіки (financial deepening), становило менше 50 %, що значно нижче цього показника для інших країн, зокрема, у Данії – 180 %, в Японії – 187 %, у країнах Євросоюзу (в середньому) – вище 100 %, у країнах із найбільшими доходами – вище 150 % [10].

У II кварталі 2017 р. кредитування в національній валюті дещо поживалось. Структура наданих кредитів свідчить про спрямування коштів головним чином на оптову та роздрібну торгівлю (майже 34 %), кредитування великих агропромислових корпорацій. Обсяг нових кредитів, наданих у національній валюті реальному сектору економіки, у II кварталі 2017 р. загалом по системі становив 9,1 млрд грн – та зріс на 2,2 %. Зростання відбулось за рахунок переважно короткотермінових кредитів, наданих на фінансування поточної діяльності корпоративного сектору окремими великими банками з іноземним капіталом.

Динаміка кредитування банками нефінансових корпорацій та домашніх господарств протягом 2014 р. – II кварталу 2017 р. свідчить, що найбільшим залишається обсяг кредитів нефінансовим корпораціям у національній валюті у загальному обсязі вимог (рис. 2). При цьому процентні ставки як у національній, так і в іноземній валютах для домашніх господарств є значно вищими, ніж для нефінансових корпорацій.

Рис. 2. Динаміка процентних ставок та обсягів банківського кредитування реального сектору економіки протягом 2014 р. – II кв. 2017 р.

Джерело: складено за даними Національного банку України [9].

Через скорочення кредитування продовжує погіршуватись якість активів банків, насамперед кредитного портфеля. Однією з головних причин, що стоїть на шляху відновлення кредитної активності вітчизняних банків, залишається високий рівень кредитних ризиків у корпоративному секторі через низьку якість кредитного портфеля.

Саме через високі кредитні ризики банки обмежують обсяги кредитування, підвищують відсоткові ставки, вимагають високоліквідну заставу та інвестують вільні кошти в низькоризикові облігації внутрішньої державної позики (далі – ОВДП).

Аналіз якості кредитного портфеля вітчизняних банків показав, що лише протягом II кварталу 2017 р. обсяг наданих кредитів реальному сектору економіки збільшився приблизно на 23,31 %, а частка непрацюючих кредитів – на 31,86 % в абсолютному виразі та на 0,74 % – у відносному. Якщо на початок 2017 р. частка непрацюючих кредитів знаходилась у межах 53,99 % за загальним кредитним портфелем, то в II кварталі 2017 р. вона становила 57,73 %, у т. ч.: 58,47 % – за кредитами нефінансовим корпораціям, 57,95 % – за кредитами домашнім господарствам, 51,69 % – за кредитами в національній валюті, 64,09 % – за кредитами в іноземній валюті.

При цьому найбільше непрацюючих кредитів припадає на такі сектори економіки, як будівництво та нерухомість (71 %), металургія (60 %), машинобудування та добувна промисловість (58 %), харчова промисловість (55 %), а найменше – на легку промисловість (12 %) [4].

Слід зазначити, що відповідно до Постанови НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016 р. непрацюючим кредитом або дефолтним (з вірогідністю дефолту 100 %) вважається кредит, за яким боржника – юридичну особу віднесено до 10 класу, а боржника – фізичну особу – до 5 класу. Отже, значні обсяги непрацюючих кредитів зумовлюють величезні збитки банків, погіршують їхню фінансову стійкість та обмежують можливості кредитування реального сектору економіки.

Наступним ризиком, який є причиною стриманої кредитної активності банків є юридичний ризик, пов'язаний з низьким рівнем захисту прав кредиторів. Юридичний ризик найбільше перешкоджає банкам відновлювати кредитування, оскільки вони не можуть швидко повернути боги в результаті тривалих та витратних судових процедур, пов'язаних з банкрутством позичальників.

Іншою причиною, що штучно створює дефіцит кредитних ресурсів для реального сектору економіки, є перерозподіл тимчасово вільних коштів банків з кредитного портфеля у портфель боргових цінних паперів держави замість пошуку перспективних клієнтів і проектів для кредитування, які б відновили економіку. Адже високі процентні ставки (до 20 % річних) суттєво знижують зацікавленість банків у кредитуванні реального сектору економіки. Так, інвестиції банків на купівлю ОВДП зросли з 86 млрд грн станом на 01.01.2016 р. до 132 млрд грн станом на 01.05.2016 р. Сукупна частка вкладень банків у ОВДП зросла на 1,7 в. п. до 26,2 % чистих активів, тоді як обсяг виданих банками гривневих кредитів за цей же період скоротився майже на 36 %. Зростання спричинила докапіталізація держбанків ОВДП у I кварталі 2017 р. на 26,4 млрд грн та відповідним збільшенням ОВДП у портфелі [3].

Таким чином, дослідивши причини, які перешкоджають банкам нарощувати обсяги кредитування реального сектору економіки, можна запропонувати такі першочергові заходи з його відновлення:

1) нарощення обсягів довгостроково залучених коштів через налагодження співпраці з міжнародними кредитними організаціями або державними банками щодо довгострокового кредитування;

2) цільове фінансування НБУ програм державних банків з кредитування реального сектору економіки;

3) розробка нормативно-правової бази для захисту прав кредиторів з урахуванням міжнародного досвіду, яка надала б змогу знизити вплив кризових явищ та створити дієві механізми захисту прав банків-кредиторів;

4) більш ретельне вивчення ризиків на стадії оцінювання кредитоспроможності потенційного позичальника. При цьому слід вивчати кредитоспроможність позичальника не лише на базі фактичних фінансових звітів за два попередні роки, але й з урахуванням перспективних потоків. Тобто треба розраховувати прогнозні показники фінансового стану підприємств з урахуванням сум майбутнього кредиту, оцінювати майбутні фінансові результати з урахуванням плати за кредит та зі збільшенням доходів від кредитованого проекту [1, с. 36];

5) зміна державного механізму підтримки підприємств-позичальників шляхом запровадження схеми гарантування кредитів для малих та середніх підприємств замість механізму компенсації відсоткових ставок за кредитами (насамперед для підприємств аграрного сектору).

Запровадження зазначених заходів дозволить підвищити ступінь зацікавленості банків у наданні довгострокових кредитів підприємствам реального сектору економіки, що буде стимулювати виробництво, імпортозаміщення, насичення внутрішнього ринку вітчизняними товарами, зростання зайнятості та доходів населення.

Висновки і пропозиції. Обмеженість власних ресурсів підприємств реального сектору економіки, низька прибутковість їхньої діяльності та значний рівень зношеності основних фондів визначають потребу в банківському кредитуванні. Дослідження обсягів банківського кредитування протягом 2014 р. – II кв. 2017 р. виявило низьку кредитну активність банків, що погіршує перспективи розвитку реального сектору економіки. Така ситуація пов'язана з високою вартістю нових кредитів, посиленням вимог НБУ щодо оцінки кредитоспроможності клієнтів та якості забезпечення кредитів.

Дослідження перспектив активізації банківського кредитування реального сектору економіки дозволило запропонувати такі першочергові заходи з його відновлення: нарощення обсягів довгостроково залучених коштів, розробка нормативно-правової бази

для захисту прав кредиторів, удосконалення процесу вивчення ризиків на стадії оцінювання кредитоспроможності потенційного позичальника, зміна державного механізму підтримки підприємств-позичальників. Позитивний ефект можливий лише за конструктивної співпраці держави, банків, домашніх господарств та нефінансових корпорацій. Саме це є головним завданням в умовах необхідності якнайшвидшої нейтралізації наслідків економічної нестабільності у вітчизняній економіці та запорукою забезпечення її подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. *Борецький М.* Проблематика довгострокового кредитування / М. Борецький // Вісник НБУ. – 2007. – № 5. – С. 32–38.
2. *Волот О. І.* Реальний сектор економіки: сутність, складові та його роль в забезпеченні стійкого розвитку економіки держави / О. І. Волот, І. М. Пліско // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 1 (5). – С. 23–29.
3. *Грошово-кредитна статистика* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
4. *Данилишин Б.* Богдан Данилишин: про відновлення кредитування реального сектору економіки [Електронний ресурс] / Б. Данилишин. – Режим доступу : <https://news.finance.ua/ua/news/-/406924/bogdan-danylyshyn-pro-vidnovlennya-kredytuvannya-realnogo-sektoru-ekonomiky>.
5. *Дубровский В. Ж.* Институциональное обеспечение механизма взаимодействия банковского и реального секторов экономики / В. Ж. Дубровский, В. А. Ли // Вестник Челябинского государственного университета. Экономика. – 2009. – № 26 (164). – Вып. 22. – С. 32–41.
6. *Іляш Н. І.* Концептуальні підходи до визначення поняття «реальний сектор економіки» [Електронний ресурс] / Н. І. Іляш // Інноваційна економіка. – 2013. – № 8. – С. 59–62. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_8_12.pdf.
7. *Маслак О. І.* Особливості кредитування реального сектору економіки в умовах фінансової нестабільності / О. І. Маслак, Л. А. Квятковська // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2011. – Vol 2. – № 11 (2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fkid.org.ua/article/view/28927/25999>.
8. *Офіційний сайт Державної служби статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. *Офіційний сайт Національного банку України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127.
10. *Рибалка С.* Відновити кредитування / С. Рибалка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agropolit.com/blog/86-vidnoviti-kredytuvannya>.
11. *Річний звіт Національного банку України за 2016 рік* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=49064031>.
12. *Юрків Н.* Реальний сектор економіки як об'єкт дослідження в системі економічної безпеки держави / Н. Юрків // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 10, ч. 2. – С. 161–165.

References

1. Boretskyi, M. (2007). Problematyka dovhostrokovoho kredytuvannya [Problems of long-term crediting]. *Visnyk NBU – Bulletin of the NBU*, no. 5, pp. 32–38 (in Ukrainian).
2. Volot, O.I. & Plisko, I.M. (2016). Realnyi sektor ekonomiky: sutnist, skladovi ta yoho rol v zabezpechenni stiikoho rozvytku ekonomiky derzhavy [Real economy: essence, components and its significance in providing steady growth of state economy]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific bulletin of Polissia*, no. 1 (5). pp. 23–29 (in Ukrainian).
3. *Hroshovo-kredytna statystyka [Monetary and financial statistics]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
4. Danylyshyn, B. (2017). *Bohdan Danylyshyn: pro vidnovlennia kredytuvannya realnogo sektoru ekonomiky [Bohdan Danylyshyn: On the restoration of lending to the real economy]*. Retrieved from <https://news.finance.ua/ua/news/-/406924/bogdan-danylyshyn-pro-vidnovlennya-kredytuvannya-realnogo-sektoru-ekonomiky>.
5. Dubrovskiy, V.Zh. & Li, V.A. (2009). Instytutstionalnoe obespechenie mekhanizma vzaimodeistviia bankovskogo i realnogo sektorov ekonomiki [Institutional support of the mechanism of interaction between the banking and real economy]. *Vestnyk Cheliabynskogo gosudarstvennogo unyversyteta – Bulletin of the Chelyabinsk State University*, no. 26 (164), pp. 32–41 (in Russian).

6. Iliash, N.I. (2013). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia poniattia «realnyi sektor ekonomiky» [Methodological aspects of economic security of real economy of Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, no. 8, pp. 59-62. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_8_12.pdf.
7. Maslak, O.I. & Kviatkovska, L.A. (2011). Osoblyvosti kredytuvannia realnoho sektoru ekonomiky v umovakh finansovoi nestabilnosti [Especially the credit of real economy in the minds of the financial instability]. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, no. 11, vol. 2. Retrieved from <http://fkd.org.ua/article/view/28927/25999>.
8. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official website of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127.
10. Rybalka, S. (2016). Vidnovyty kredytuvannia [Resume lending]. Retrieved from <http://agropolit.com/blog/86-vidnoviti-kredituvannya>.
11. Richnyi zvit Natsionalnoho banku Ukrainy za 2016 rik [Annual report 2016 of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=49064031>.
12. Iurkiv, N. (2012). Realnyi sektor ekonomiky yak ob'ekt doslidzhennia v systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy [The real sector of economy as an object of study in the system of state economic security]. *Ekonomichniy analiz – Economic analysis*, no. 10, Vol 2, pp. 161–165 (in Ukrainian).

Жежерун Юлія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи» (вул. В. Чорновола, 164, Черкаси, 18028, Україна).

Жежерун Юлия Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела, Черкасский институт ГВУЗ «Университет банковского дела» (ул. В. Черновола, 164, Черкасы, 18028, Украина).

Zhezherun Yuliia – PhD in Economics, Associate Professor at the Department of Finance and Banking, Cherkassy educational-scientific institute of the Banking University (164 V. Chornovola Str., 18028 Cherkasy, Ukraine).

E-mail: Julia_Dm@ukr.net

Бартош Ольга Михайлівна – старший викладач кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи» (вул. В. Чорновола, 164, Черкаси, 18028, Україна).

Бартош Ольга Михайловна – старший преподаватель кафедры финансов и банковского дела, Черкасский институт ГВУЗ «Университет банковского дела» (ул. В. Черновола, 164, Черкасы, 18028, Украина).

Bartosh Olga – Senior Lecturer at the Department of Finance and Banking, Cherkassy educational-scientific institute of the Banking University (164 V. Chornovola Str., 18028 Cherkasy, Ukraine).

E-mail: obartosh7@gmail.com